

ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
TÜRK TARİH KURUMU YAYINLARI
VIII. Dizi - Sayı: 16

6. TÜRKİYE – İRAN İLİŞKİLERİ SEMPOZYUMU

TARİHTE ORTAK ŞAHSİYETLERİN ETKİLERİ
VE GÜNÜMÜZE YANSIMALARI

BİLDİRİ METİNLERİ
01-02 Haziran 2009, Ankara

Editörler
HİCABİ KIRLANGIÇ – ŞERİFE YERDEMİR

Türkçeden Farsçaya – Farsçadan Türkçeye Çeviriler
MAHNAZ ROOHİ MALEKY – RAHEB MUHAMMADİ GHANBARLOU

ANKARA, 2015

ŞEHNÂME AYNI ZAMANDA BÜTÜN MİLLETLERİN TARİHİDİR

TEVFİK SUBHÂNÎ*

Sanki *Şehnâme* bütün milletlerin tarihidir.

Şüphesiz *Şehnâme*, İran'ın tarihi olarak bilinir; ilk insanın, ilk padişahın ortaya çıkışı ve Araplar tarafından bu padişahlığınsona erişiminin tarihidir. *Şehnâme*'nin İran tarihi olarak bilinmesi, İran halkının isteğidir. İran halkı, kendi kökenlerini, padişahların ve uygarlık araçlarının ortaya çıkışını ve keşif niteliğini kendi ataları sayesinde beyan etmeği istemişlerdir. *Şehnâme*'deki büyük olaylar İranlıların milli rivayetleri üzerinden şairâne bir şekilde yazılmıştır.

Şehnâme'deki düşünsel ve sanatsal inceliklerin tam olarak çevrilmesi mümkün olmasa da *Şehnâme*'nin Avrupa dillerine çevrilmesinden itibaren, Avrupalı edebiyat bilginleri, insanî iletleri ve *Firdevsî*'nin edebî hikâyelerini iyice anlamış ve onu dünyanın edebî ve fikrî eserlerinden saymışlardır. Ünlü Çek doğu bilimcisi *Jan Rypka* *Şehnâme* hakkında şunları yazmıştır: “Dünya üzerinde hiçbir milletin mitolojik karanlık dönemden 7.yy'ın ortalarına kadar bütün tarihî geleneklerini içine alan böylesine büyük bir kahramanlık destanına sahip olmadığı kesin bir gerçektir.”

Gerçekten *Şehnâme*, kullanılan tüm hayalci ve mecaz kullanımlara rağmen, geçmişteki gelenekleri güvenilir bir şekilde kendinde saklayan, sadece tarih için değil aynı zamanda tarihin başlangıcına ve insanlığın ilkel toplumlarının incelenmesine önemli katkıları olan değerli tarihî bir belgedir (*Rypka*, 259).

Firdevsî, *Şehnâme*'nin her yerinde sürekli beş ilkeyi vurgulayarak herkese tebliğ etmiştir:

1. İlahiyat ve dindarlık:

که خستو نباشد به یزدان که هست
خردمندش از مردمان نشمرد

نشاید خور و خواب و با آن نشست
دلش کور باشد سرش بی خرد

(s. 531-532)

* Dr., İran Peyam-i Nûr Üniversitesi emekli öğretim üyesi

2. Bilgelik: Bilgelik, değerlerin temelidir. Firdevsî ilk yaratılmış olanı bilge bilir

نخست آفرینش خرد را شناخت   نگهبان جان است و آن سرپاس

(s. 20)

3. Adalet: Şehnâme'ye göre adalet hayatın tamamında bir tür denge sağla-
maktadır:

همان داد ده باش و فرخنده باش   به دنیا کم ناز و بخشنده باش

(s. 1579)

4. Ad: İran insanının yücelik, yetişkinlik ve ergenlik sembolüdür. Şehnâ-
me'de bireylere fizikî ve ruhî ergenliğe geldikten sonra ad verilir.

بنام خداوند جان و خرد   کزین برتر اندیشه بر نگذرد
خداوند نام و خداوند جای   خداوند روزی ده رهنمای

(s. 1)

5. Mutluluk, Şehnâme'de, mantık ve hareketlilik kavramıylarlıktan rizayeye
ve kaderin sürekliliğiyle uyum içindedir.

تو دل را به خیر شادمانه دار   روان را به بر در گمانه مدار
ز گیتی ترا شادمانی است و بس   دگر هیچ مهری ندارد به کس
اگر دل توان داشتن شادمان   جز از شادمانی مکن تا توان
چو شادی بکاهی بکاهد روان   خرد گردد اندر میان ناتوان

(s. 481)

Firdevsî'nin vefatından yaklaşık 200 yıl sonra, Şehnâme'yi, Feth b. Ali b. Muham-
med Bundârî İsfahânî, 620-621 yılları arasında Melik-i Muazzam İsa b. Melik-i Kam-
Ebubekir Eyyüb'un isteği ile Arapçaya çevirdi. Melik-i Muazzam İsa, Selahaddin Ey-
yubî'nin çocuklarından ve Şehnâme'nin çevirisini dindarlığından dolayı istedi.

Firdevsî, Şehnâme'sinde insanoğlunun yaratılışını dikkate aldığından dola-
yı, Şehnâme, tüm dünya halkları tarafından büyük ilgi görmüştür. Öyle ki tür
milletler onu kendi tarihleri gibi benimsemiş, tamamıyla ya da seçme olarak on
kendi dillerine çevirmişlerdir. Şehnâme; Almanca, Urduca, Ermenice, İngilizce,
Özbekçe, Ukraynaca, İtalyanca, Bengalce, Peştuca, Türkçe, Çekçe, Danimarkca,
Rusça, Rumence, Japonca, İsveççe, Sırpça, İbranice, Arapça, Fransızca, Kürtçe,
Gucaratça, Gürcüce, Latince, Lehçe, Macarca ve Hintçeye çevrilmiştir.

Kitabın başka çevirilerini bir kenara bırakalım. Eğer yeni araştırmalar vey
yeni hazırlanmış tercüme varsa da benim yok; ama benim bildiğim ve tespi-
debileceğim kadarıyla Türkçeyeşimdiye kadar 12 çevirisi yapılmıştır:

1. Türkçe Mansur çeviri (adı bilinmiyor), 854 hicri (Flogel, Viyana Fihristi, 495:1; Karatay: Topkapı Sarayı Fihristi, 2:sayı 2154; Bluşe: Paris Türkçe Fihristi, 220:2)
2. Manzum Şerifi çevirisi (Seirnof, Petersburg Türkçe Fihrist, s. 82-87; Karatay, Topkapı sarayı, Sayı 2155). Bukonuda bir sonraki sayfada 11. satıra bakınız.
3. Mansur çeviri, 11. Hicri yüzyılın başlarında (Blochet: Paris Türkçe Fihristi, 314:1)
4. "Şehnâme'den Seçmeler", Kemal, (İstanbul), 1281 h.k, taş basımı, 96 sayfa.
5. "Firdevsî Şehnâmesi'nden Seçmeler", Hüseyin Hayri Paşazade, İstanbul, 1306h. k., 223 sayfa.
6. Şehnâmeyi Firdevsî'den Atava ve Gul, Rüstem ve Sohrab Hikâye-yi Reşit Bey Efendizade, Tiflis, 1906 m., 56 sayfa.
7. "Müsevver Rüstem ve Sohrab", Çev: Abbas Gayibzade, Tiflis, 1908 m./1326h.k, 119.
8. Şark 'İlyadası' Şehnâme, Eren Köy Lisesi Muallimlerinden Muallim Cevdet, İstanbul, 1928 m. 88 sayfa.
9. "Şehnâme, Seçilmiş Destanlar", AkhundovRuhulla, Bakı, 1934, 320 s.
10. "Şehnâme", Tercüme eden Necati Lügal ve Kenan Akyüz, İstanbul, 1945-1955. 4 vols.
11. Tureckaaersjashah-name z egiptu MameLukiego... Warszawa, 1965.
12. "Şehnâme'den Hikayeler", Vasfi Bingöl, İstanbul, 1965, 1735

"Şerif" mahlasını kullanan Şerifi'nin manzum çevirisini incelemeden önce Anadolu Selçuklularının saraylı ve kültürel durumuna kısaca bir göz atmamız daha uygun olacaktır:

Anadolu Selçuklularının saray muhiti tamamen İran muhitiydi. O hanedanın on bir padişahın yedisine Kiyânî şahlarının adları verilmiştir. Üçü Keyhüsrev, ikisi Keykubat ve ikisi Keykavus adına sahiptir. Aynı zamanda şehzadelerde de Keyhüsrevşah, Cihanşah ve Keyferidun gibi adlarla karşılaşırız.

1. Keykubat h. 635'te avcılık yapmak ve hoş vakit geçirmek için Beyşehir gölünün yanına yazlık inşa etti. Oranın harabeleri, merhum Muhammed Kunder ve

Almanyalı bir ekip tarafından toprak altından bulunup çıkartıldı ve harabelerden salon duvarlarınınŞehnâme'nin en eski resimleriyle bezenmiş olduğu görüldü.

"*İbni Bibi Tarihi*" adıyla bilinen, ünlü "*El-Evâmirü'l-Alâiyye fi Umûri'l-Alâiyye*" kitabının yazarı *İbn-i Bibi*, kendi kitabının birçok yerinde, şiirlerinin yaklaşık 1400 beytini Şehname vezninde (mefülün feülün feülün feül (مفعولن فَعولن فَعولن فَعولن)) yazmıştır, ancak bu beyitleri Anadolu Selçukluları hakkında bir Şehnâme yazmak için mi söylediği ya da bu beyitleri hangi sebeplerle kendi kitabına eklediği belli değildir.

Anadolu Selçukları zamanında ve onların ardından Osmanlı döneminde birçok kitap yazıldı. Örneğin "Şehnâme-yi Osmanî," "Şehnâme-yi Humâyun", "Selimnâme", "Süleymannâme" ve "Şehnâme-yi Selçuk"... Mesela bunlardan, "Şehnâme-yi Selçuk" Ünsî adında bir şairin eseri olarak 1942 yılında Konya Kütüphanesinin müdürü Mesut Kuman tarafından yayımlanmıştır.

Şehnâme ve Firdevsî, Osmanlı topraklarında ün kazanmıştır. Firdevsî adı, heyecanla karşılandı. Firdevsî-yi Rumî ya da Tavîl Firdevsî (Uzun Firdevsî) h. 10. yy'ın üretken ve çok sayıda eseri olan Bursalı şairlerden ve aynı zamanda Osmanlı 2. Bayezid Han'ın pek çok çağdaşlarından daha fazla üne sahiptir. II. Bayezid bu şaire emir vererek ondan, ünlü Hazreti Süleyman Peygamberin hikâyesini nazmetmesini istemiştir. Uzun Firdevsî'nin bu hikâyeyi bazılarına göre 360 ciltte ve bazılarına göre de 380 ciltte yazdığı rivayet olunur. Sultan ondan, bu kitabı 80 ciltte özetlemesini istemiş; ancak şair bu emirden dolayı gücenmiş ve bir hiciv nâme yazarak Osmanlı topraklarından kaçmıştır. Nitekim bu efsanevi söz "*Tezkire-i Latîfi*"de nakledilmiştir. Ama bazılarına göre ise şair II. Bayezit dönemin sonlarına kadar Osmanlı topraklarında kalmış, belki hayatının sonlarına doğru, Balıkesir'den çıkıp, doğuya gitmiş ve orada ölmüştür. Bu şair tarafından Firdevsî lakabının seçilmesinin, Latîfi ve Hasan Çelebi gibi tezkire yazarlarınca ve tarihçi Mustafa Âlî'nin *Künhül-Abbar*'ında; "Sen, nasıl Firdevsî gibi eşsiz büyük bir üstadın adını kendine koyarsın diye" eleştirildiğini de hatırlatmak gerekir (Şehname Şinasi, 147).

H. 2 y.y'dan itibaren İran'ın eski padişahlarının tarihinde *Şehnâme* adı, Arapça ve Farsça yazılan kitapların genel adı idi. Bu ad (şehnâme) Farsçada **Huday-nâme** ve Arapçada **Siyer-i Müluk-i Furs** veya **Siyer-i Müluk-i Acem** ile eşanlamlıydı.

Adı bazı kaynaklarda yanlışlıkla Kârâstî diye kaydedilmiş olan Şehnâme-hâr lakaplı Kârâsî, ilk zamanlar Adudu'd-Devle Deylemi'nin nedimi idi ve rivayete göre ona "hezâr-efsâne" ve "kârname" okuyordu. H. 420 yılında Mahmud'un Mecdud-Devle-i Deylemi'yi yenmesinden sonra Gazneli Mahmud'un sarayına gideceğine ve ona Şehnâme okur. Muizzî'nin de dediği gibi:

چو کاراسی محدث وار بر خواند هزار افسان
چو سروانک مشعبد وار بنماید هزار افسان

Karasi muhaddisler gibi bin efsane okurken, Servanek sihirci gibi kendinden bin cazibe gösterir.

Karasi'nin Mahmut'a okuduğu Firdevsî'nin Şehnâmesi midir yoksa başka bir şehname midir, belli değildir. Ferruhî'nin Mahmud'a şöyle bir methiyesi vardır:

همه پادشاهان همی زو (محمود) زنند
به شاهى و و آزادگی داستان
ز شاهان چنوکس نیپرورد چرخ
شنیدستم این من ز شهنامه خوان

Tüm padişahlar Mahmud'un padişahlık ve özgürlük hikâyesini konuşuyor, felek onun gibi bir padişah var etmedi. Bunu ben Şehnâme-han'dan duydum.

Ama her halükarda Selçuklu Tuğrul'un savaş meydanında Şehname okuduğunu biliyoruz. Selçuklular tarihini ihtiva eden "Râhatu's-Sudûr ve Âyetu's-Surûr" kitabının yazarı Râvendî, kitabın birçok yerinde Şehnâme şiiirlerinden nakiller yapmıştır. Daha önce bahsettiğimiz İbn Bibi, Selçuklu Alaeddin Keykubad'ın işleri ve durumundan söz ettiği ve Alaeddin Atamelik Cuveni'ye sunduğu kitabında, Firdevsî'yi müthiş sözlerle överek şöyle der: "Kalem erbabının sultanı, bilgelik denizinin dalgıcı, Arap ve Acem bilgelerin önderi Firdevsî..."

Selçuklu Alaeddin Keykubad h. 618 yılında Konya'nın çevresine surlar yapılmasını emreder. Bu surlarda kullanılan taşların üzerine resimler ve Firdevsî'nin şiiirleri yazılmıştı.

Bu konuda ilginç birçok şey söylenilebilir; ancak asıl konudan uzaklaşmamak için Selçuklu saraylarında Şehnâme hanlığa kısaca değinelim. Anadolu Selçukluları sarayında da Şehnâme okumaları yaygındır. Onlardan sonra Osmanlı hükümdarları da Selçukluları taklit ederek saraylarına Şehnâme hanları almışlardır. İlk olarak Kanuni Sultan Süleyman, Şehnâme-nüvis diye bir makam ihdas etti. Onun sarayının Şehnâme hanlarından biri Ârif (Fethullah Acemi) olup, h.969 yılında vefat etmiştir. İkinci Sultan Selim zamanında (182-974 h.) Alaaddin Mansur Şirazî, Şehnâme-han makamındaydı. Ondan sonra da bu makam Lokman Bin Seyyid Hüseyin Urmevi'ye devredildi. Sultanlara okunan Şehnâmeler elbette ki hep Firdevsî'den değildi, İranlı gurbetçi hatta bazen ikinci ve üçüncü derecedeki şairlerin şiiirleri de okunurdu.

Türkiye halkının Şehnâme'ye olan ilgisini anlamada dünyadaki 213 tane Şehname nüshasından 44'nün Türkiye'de bulunduğunu söylemek yeterli olacaktır. Bu

nüshalardan h. 731, 755, 772, 803 tarihli nüshalar, Şehnâmenin düzenlenmesinde musâhhihlerin ilgisini çeken nüshalardır.

Şerif mahlaslı Şerifi ve onun manzum Şehnâme çevirisi

Hayatı hakkında elde fazla bilgi bulunmayan Hüseyin bin Hasan bin Muhammed Hüseyin Hanefî Diyarbekrî Amedi Şerifi, doğduğu yerde okulunu bitirdikten sonra önce İstanbul'a, oradan da Mısır'a gitmiş, orada Mısır Memluklerinden Burci'den olan Melik Eşref Kansu Gâvri'nin emriyle Şehnameyi 10 yıl içinde nazmetti ve h. 916 / m. 1510 yılında bitirip her beyit karşılığında bir dinar alarak sultana sundu. O, h. 920 yılında Mısır'da vefat etmiştir (Tezkire-i Şuarâ, s. 52).

Mısır Memlukleri, önceleri Melik Salih Eyyub'un muhafızlarından olan Türk veya Çerkez kölelerdendi. Bu memlukler iki gruptan oluşmaktaydı; h. 650-922/ m. 1517-1252 yılları arasında hükümette olan Bahri hanedanı ve Burci Hanedanı. Onlar çok kısa süren saltanat dönemlerinde sürekli olarak çatışmalarla yüz yüze kalmışlar, buna rağmen kendi topraklarını çok iyi yönetmişlerdir, hâla Kahire'de onların sanata ve ince eserlere olan ilgilerini gösteren müthiş eserler geriye kalmıştır. Onlar, Haçlı ordusu ve Moğol baskınına karşı direniş göstererek Moğolları birkaç kez yendiler. Burjihanedanı, h. 922 yılında I. Sultan Selim tarafından ortadan kaldırıldı.

"Şerif" şöyle diyor: Ebu Nasr Kansu Gavri'nin hazinesinde bir Firdevsî Şehnâmesi vardı. Sultan, Firdevsî'nin söylediklerini anlamak için, kitabın Türkçeye çevrilmesini istedi. Beni çağırdı, kitap önünde duruyordu. "İyi sözler söylemekte yetenekli olduğumu duydum, şu kitabı şiir diline çevirebilir misin? Yapmaya gayret et ve çevirebileceğini göster." dedi. "Sultanım! Bu iş sizin için zor değildir, siz Farsçayı İranlılardan daha iyi konuşursunuz." dedim. "Zaman varken adımın kalıcı olmasını istiyorum", dedi. "Sultanım! Beni mazur görün, şimdiye kadar kimse bu kitabın yanına bile yaklaşmamış, size iyi sözler söylemek çok zor." dedim. Benden taahhüt aldıklarında çaresiz kalarak Tanrı'ya sığınıp dedim: "Duyduk ve itaat ettik."

Kişi bilse makamın bahşirakdur

Özünü bilmitden iş irakdur

Şehname çevirilerinin başında yer alan ve telif (tercüme) sebebini anlatan bu ilk on, on bir beyti aynen naklettik. Bence bu Şerif'in şairlik gücünü, söz bilgeliğini, aydın vicdanını, insafını gösteriyor. Buda her zaman onun Anka kuşu ve kimya gibi değerli olduğunu gösterir. Kitapta ara sıra, Firdevsî'den söz ettiği yerlerde, onun yüceliğini, belagat ve ustalığını vurgulamıştır:

بو رسمه ایلیدی اونلار دا تقدیر
 که اول قودی عجمده سؤزه بنیاد
 عجم ملکیتی آباد ایلدین اول
 عجب خوش مایده ویرن جهانہ
 قدیمی پیلو ایندور ز مانک
 آنی استاد بیلیمه ین یا نیلور
 سز زینه عاشق ایتمشدور اولوسی

اندنلر دفتر تاریخی تحریر
 اول بود دفترى نظم ایدن استاد
 سؤزه اصل ایله بنیاد ایلدین اول
 سؤز وئدن فایده ویرن جهانہ
 او در سؤز یله استادى جهانک
 جهاندا اولولوق ایله اینلور
 او دور مشهور فردوسى طوسى

İdenler defter-i târihi tahrîr
 Bu resme eyledi onlar da takrîr
 Evvel bu defteri nazm iden üstâd
 Ki ol kodı Acem'de söze bünyâd
 Söze asl-ıla bünyâd eyleyen ol
 Acem mülkini âbâd eyleyen ol
 Sözinden fâyide viren cihâna
 Aceb hoş mâyide viren cihâna
 Odur sözi-le üstadı cihânun
 Kadîmî pehlevânıdur zemânun
 Cihanda ulu eylükle anılır
 Anı üstâd bilmeyen yanılır
 Adur meşhûr Firdevsî-i Tûsî
 Sözüne âşık itmişdür ulusı
 (14854-14848)

Şunu da ilave etmek gerekir ki eserlerinden yüz bin beyit kalan Feth Ali Şah Kaçar'ın Meliküş-şuarası Feth Ali Han Sabâ'nın "Şahinşahnâme'si" 40 bin beyit ve "Hudâvendnâme"si ise 30 bin beytin üzerindedir. Onun başka divan ve eserleri de vardır. Ölümünden dört gün önce evladından "Hudâvendnâme"den bir miktar okumasını istemiş, o da okumuş. Sonra diğer eserinden de okumasını isteyerek; Şahinşahnâme'den de birkaç satır oku demiş. O da okumuş. Sonunda, "Firdevsî'nin Şehnâme'sini de getir ve ondan da oku!" demiş. Tesadüfen sayfanın ilk beyti söylemiş;

*Demir dağı su denizine çevrilir
 Eğer Efrasyab adını duyarsa.*

Beyiti işitir işitmez hali değişti. Bir anda kendi sözleri ile Hâkim Tusî'nin sözleri arasındaki farkı anladı. Daha bir şey söylemedi ve dört gün sonra vefat etti.

(1238 h.k). Yine de Allah rahmet eylesin, Firdevsî'nin mükemmelliğine insafla saygı duymuştur.

Bundârî'nin Arapça Şehnâme tercümesi, şairâne betimlemelerden yoksun olup "Hüdaynâme" metnine yakın bir metin sayılabilir. Bu tercüme mükemmel olmamasına rağmen, tarihî bölümleri öyle dikkatli ve doğru yapılmıştır ki bugün bile Şehnâme tercümelerini düzenleyenler Bundârî'nin tercümesini kendi çalışmalarına kaynak olarak kullanırlar.

Firdevsî'nin kendi kitabında vurguladığına göre Şehname 60 bin beyittir.

İki kez otuz biner görkemli beyitler yazdım

Onu hep savaş üslubunda yazdım.

Ona (Gazneli Mahmud'a) bu kitabı yadigâr bıraktım

Beyitlerin sayısı 60 bine ulaştı (Berdbim, 9/ s. 3017)

Bazı araştırmacılar da aslında Şehnâme'nin 60 bin beyit olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bunu şu gibi mantıklarla desteklemişlerdir: h.6 ve 7.yy'da Firdevsî'ye ait Şehnâme'den alınmış ve tasrih edilmiş olan bazı nazım ve nesir kitaplarındaki bazı beyitler bugünkü basılan Şehnâmeler'de bulunmamaktadır. Bazıları da Firdevsî'ninelli küsur binbeyti yaklaşık (altı on bin) ya da (iki otuz bin) olarak ifade ettiğini açıklamaktadır. O dönemlerde ondalık sayılar bulunmamıştı ve şeşgani hesap yaygındı ve 60 rakamı bir tam birim sayılırdı.

Dokuz ciltten oluşan Şehnâme'nin Moskova basımı, 49.615 kitabın içinde yer alan beyitler ve 1374 ek beyitler olmak üzere (mülhakat), toplamda 50.989 beyittir. Bu rakam 60 binden tam 9011 beyit eksiktir.

Şerif'in tercümesi 56.506 beyittir. Bu miktar aslından 3494 beyit azdır; ancak Moskova nüshasından 5517 beyit fazladır. Kitabın ilk 524 beyti şu konularda yazılmıştır: Hamd, Övgü ve münâcât, Seyyidü'l-mürselin'e naat, Peygamber'in miracı, dört halifenin övgüsü, kitabın telif sebebi, Sultan Kayıt Bay Eşref'in vefatı ve onun fani dünyadan bekaya göçüşü, Mâlikü'l-mülk ve hâdimü'l-Haremeyn eş-Şerifeyn Sultan Eşref Ebu'n-Nasr Kansu El-Gavrî'nin medhiyesi ve sonunda yine tercümenin sebebini yazmıştır. 525. beyitten itibaren Keyumers'in padişahlığı başlar. Yine buna göre Moskova nüshasından 4993 beyit fazladır.

Bu kitap üzerinde çalışan değerli araştırmacılar, Dr. Zühal Kültüral ve Dr. Latif Bireli'nin belirttiğine göre, Şerif tercümesinde % 23 oranında Farsça sözcük kullanmıştır. Bu oran kitabın dörtte birinden azdır. Eğer insanlar sabırla çalışıp bu manzum tercümeyle Şehname ile karşılaştırırlarsa, kesinlikle şahıs, yer vs. ad-

larında nükteler bulabilirler. Bu da Hâkim Tusî'nin dünya çapında şaheserinin tanımlanmasında ilgilenenlere yardımcı olacaktır.

Türkiye'de bugün yaygın olan alfabeyle bu tercümeyi basıma hazırlayanlar, kitaba yararlı dizinler ekleyerek, baştan sona kadar beyit sayılarını göstermişlerdir. Ayrıca Şehnâme başlıklarında yeni harflerle Farsça kullanmışlardır ve bu da metinde her tür incelemeyi kolaylaştırmıştır.

Burada tercümede bazen yanlış bulduğum, özel telaffuz ile getirilen bazı özel adları kısaca anlatacağım:

- **Arşuvand** (3648. beyit) Şehnâme'de yer almamaktadır.
- **Behram Azermehan**: Sasani Behram Gur ile karıştırılmıştır. Behram Azermehan, Enuşirvan sarayının büyüklerindedir. Onun 10-12 kez Şehname'de adı geçmiştir, ama Sasani Behram Gur'un adı yüzlerce geçmiştir. Tercümede bu iki ad aynı yerde geçmektedir.
- **Arzurm** ve **Agurmduht** doğru değildir. Bu kelime "at zarema"nın birleşimidir ve yaşlanmayan kız anlamındadır. Fıkhü'l-luga-i Âmiyane'de mahcup anlamındadır.
- Şerif **bendeve** sözcüğünü yanlış kullanmış olup doğrusu **benduy** olmalıdır.
- Diğer **buaguresb** (بویور اسب) olup Şerif de onu şu şekilde kullanmıştır:

بویور اون بینه دیر لر پهلوی چه داخی اسب آنه دیر لر دینله نیچه (ب 1127)

"Burhân-i Kati"nın müellifi, "bîver"i "zîver" vezninde getirmiştir. Pehlevi-ce'de **bevar** ve Avesta'da **baevar**'dır. Yani on bin, Avesta'da en büyük rakam olarak geçiyor.

• Beşinci handa devin saklandığı yeri göstereceğini diye Rüstem tarafından esir alınan **Ovlad** (اولاد), Mazenderan pehlivanıdır ve **Ovlad-i Gendi** (اولاد غندی) adıyla bilinir. Yusufo, onu sanki اولاد ve merhum Mahiya Nevvabi **Olad** veya **Ulad** olarak okumuştur. Aslında **Dota-Aura** (Allahverdi= Hudadad) olması lazımdır. Şerif bu adı اولاد = **Elvad** okumuştur.

Şerif'in tercümesinde kelimelerin yüzde 23'ünün Farsça olduğu belirtilmiştir. Meselâ: Ab = آب şu anlamlarda kullanılmıştır: Su; اشک: göz yaşı; دریا: deniz; رود: nehir ve onların birleşimleri; آتش رنگ: ateş renkte su; آب انگور: üzüm suyu; آب گل رنگ: gül renkte su; آب معلق: muallak su (Arapça-Farsça); قطره: damla; آب روز: gündüz suyu vs. Şu terkipler: آگاه ایله agah eyle, آگاه ایت agah et, آگاه قیل agah kıl (kıl), آگاه اول agah ol, آگاه لیلیق agahlık, vs. اختر شناس ahter-şinas, اختر گنر ahter-güzer, آرام ایت aram it, v.s. فرشته ferişte, فرمان ferman.

Şunu da eklemek gerekir ki bu kitabın yazarı uzman Türkolog, ünlü Polonyalı doğu bilimci, Farsça ile de ilgilenen, Hafız'ın gazellerini de tercüme eden Anoniaz Zajaczkoweski'nin Farsçayla doğrudan ilişkide bulunan Türkçe metinler üzerinde birçok araştırması vardır. O Nizâmî'nin "Hüsrev ve Şirin" eserinin Türkçesini ilk defa 1965 yılında Varşova'da yayımlamıştır. O çalışkan hocanın hala yaşayıp yaşamadığını bilmiyorum, ama eğer hayattalarsa en içten selamlarımı gönderiyor ellerini sıkıyorum. Eğer vefat etmişlerse de ulu Tanrıdan onun ruhunun şad olmasını diliyorum. Beni dinlediğiniz için sizlere sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.